

Марина Митрић

Београд, Народна библиотека Србије

УДК 027.7(497.11)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА У КРАГУЈЕВЦУ

Крагујевац - колевка првих установа просвете и културе у Србији

Познат по својој богатој културно-историјској прошлости, са значајним местом у историји Србије, Крагујевац је данас административни и културни центар Шумадијског округа, универзитетски град са развијеним школством и бројним институцијама културе.

Први пут се помиње у 15. веку. Био је, до половине 18. века, седиште турске нахије, потом војно-административни центар под аустријском влашћу и прва престоница обновљене Кнежевине Србије (1818-1841). У време док је био престоница Кнежевине, у Крагујевцу су основане прве просветне и културне установе у Србији: гимназија 1833, штампарија и позориште 1834, војна официрска школа 1837, лицеј са библиотеком 1838. године. У Крагујевцу су настали и први српски суд, апотека и војна болница, појавиле су се „Новине србске“. То је у Крагујевац привлачило најшколованије и најумније људе тог доба, који су оставили трајна дела у политичком и културном развоју Србије.

Лицеум Књажевства сербског - претеча Универзитета

Темељи развоја високошколског образовања у Србији положени су још крајем тридесетих година 19. века, када је у Крагујевцу основан Лицеум Књажевства сербског, претеча данашњих универзитета у Београду и Крагујевцу.

Лучоноша идеје да „српска младеж“ и овде, уместо у „европејским царствима“, стиче највиша знања био је Вук Стефановић Караџић. Још 1820. године, приликом свог боравка код кнеза Милоша Обреновића у Крагујевцу, Вук је предложио кнезу да оснује вишу стручну школу, а потом, „мало по мало, и лицеум, и универзитет“. Учени људи били су потребни Србији и кнез Милош би послушао Вука, али политичке прилике нису то дозвољавале. Србија је била у саставу Турске царевине, под њеним надзором и прописима, те није имала сва права легитимне државе, иако је слободу освојила оружјем. Морало се сачекати да Србија добије први признати облик своје државности (Хатишериф из 1830. године), чиме је стекла право да самостално организује своје просветне и културне установе.

Тако је Указом кнеза Милоша Обреновића од 1. јула 1838. године у Крагујевцу основан Лицеум, као прва највиша образовна институција у Србији, на којој су се стицала највиша знања и спремали државни чиновници и судије. Првобитна замисао била је да Лицеј, као виша школа, треба да образује стручњаке за разне гране државне управе, да шири просвету и ради на подизању и усавршавању научних и књижевних стваралаца.

Оснивање Лицеја са библиотеком има вишеструки значај и велику улогу у целокупном просветном развоју Србије. Његовим оснивањем у време када је процес изградње српске државе започео, ударен је камен темељац препороду српског народа и дат подстицај за бржи и свестранији развој Србије.

Архивска грађа о Лицеју није у целини сачувана, али постоји сачуван акт о покретању иницијативе за његово оснивање. У том документу од 19. јуна 1838. године, кнез Милош Обреновић дао је упутство „попечитељу просвештенија“ (министру просвете) Стефану Стефановићу - Тенки да се постара да пронађе професора, инжењера и директора за Лицеј, који намерава да оснује.

За прве наставнике Лицеума одређени су Петар Радовановић и Атанасије Тодоровић, професори гимназије у Крагујевцу, а за првог ректора Атанасије Николић, који је у 1839. и 1840. години дао значајан допринос конституисању Лицеја. Редовна настава отпочела је 1. октобра 1838. године, а наставнички кадар Лицеја се постепено попуњавао.

Када је три године касније (1841. године) престоница из Крагујевца премештена у Београд, са већином државних надлежстава, живот је у Београду наставио и Лицеј са својом библиотеком. Сталним напредовањем и јачањем Лицеум је 1863. године израстао у Велику школу, која ће 1905. године прерасти у Београдски универзитет, а из библиотеке Лицеума развиће се Библиотека Београдског универзитета, данашња УБ „Светозар Марковић“ у Београду. Крагујевац ће и даље наставити традицију српске колевке образовања. Ту ће се развити постојеће и утемељити нове школе, све до повратка високошколског

образовања у Крагујевац 138 година касније, када је 21. маја 1976. године основан Универзитет у Крагујевцу.

Оснивање Универзитета у Крагујевцу

Први факултети у саставу Крагујевачког универзитета, Машински и Економски, почињу са радом раних 60-их година, као одељења одговарајућих факултета Београдског универзитета. Касније, почетком 70-их година, у Крагујевцу почињу са радом и одељења Правног и Природно-математичког факултета и постепено се развијају и припремају за самосталан рад. Процес њиховог осамостаљивања завршава се маја 1976. године. Тада се у Универзитет „Светозар Марковић“ у Крагујевцу удружују Машински, Економски, Правни и Природно-математички факултет у Крагујевцу, као и Педагошко-технички факултет у Чачку. Универзитету приступају и Институт за стрна жита из Крагујевца и Институт за воћарство из Чачка. При изради концепције Универзитета усвојен је модел разуђеног Универзитета, чији се програм развоја темељи на развојним потребама региона у коме је лоциран (Шумадије и Поморавља), са задатком да припрема стручњаке одређених профила. Мрежа институција у његовом саставу покрива подручје Србије са преко 2 милиона становника. Са својих 11 факултета и 3 научноистраживачка центра који су лоцирани у 5 градова Србије (Крагујевцу, Краљеву, Чачку, Јагодини и Ужицу), Универзитет у Крагујевцу представља једну од најзначајнијих научнообразовних установа и један је од основних носилаца привредног и друштвеног развоја ширег подручја Србије.

Данас на Универзитету студира око 12.000 студената. Запослено је око 1000 наставника и ваннаставног особља, док је у сталном радном односу преко 600 професора и асистената. На факултетима Универзитета у Крагујевцу реализује се преко 60 програма основних студија и нуди студентима могућност за стицање високих научних и стручних звања из широког спектра наука. Преко 14.000 високообразованих стручњака дипломирало је на факултетима Крагујевачког универзитета, одбрањено је око 500 магистарских теза и око 200 докторских дисертација.

На Универзитету се континуирано развијају нови програми, прати се ефикасност студирања, анализира квалитет наставног процеса, врши се иновирање наставних планова, подстицање и унапређивање научног и научноистраживачког рада.

Оснивање и почеци рада Универзитетске библиотеке

Уз Универзитет је настајала и развијала се и Универзитетска библиотека, која је данас једна од најзначајнијих у Србији. Њени корисници су професори,

студенти, постдипломци и истраживачи Универзитета у Крагујевцу. Динамика развоја Библиотеке аналогна је динамици општег развоја Универзитета. Основана је одлуком Скупштине Универзитета, као посебна служба у саставу Радне заједнице Секретаријата Универзитета, на седници одржаној 6. маја 1977. године. У току спровођења наставе и научноистраживачког рада на факултетима и институтима Универзитета осетила се потреба за ефикаснијом организацијом коришћења научних и стручних информација и литературе. Стога је, у складу са потребама образовног и научноистраживачког рада на Универзитету, основана Универзитетска библиотека, са циљем да својим књижним фондом и услугама допринесе успешном студирању, ширењу и афирмацији знања и научног стваралаштва наставника и сарадника факултета Универзитета у Крагујевцу.

У врло кратком временском периоду извршене су све припреме за конституисање Универзитетске библиотеке и њен даљи развој до значајне научне и културне установе у ширем региону.

Након оснивања Библиотека је била смештена у згради Ректората, где је за њу обезбеђено укупно 525 м² простора за читаоницу са 70 места, магацин за смештај књижног фонда и три радне просторије. Изградњом новог универзитетског комплекса 1981. године, пресељена је у део зграде Правног факултета. Тада је добила боље просторне и смештајне услове.

У фази оснивања на стручним библиотечким пословима било је ангажовано 8 радника - библиотекара и књижничара, а остале послове водила је Радна заједница Секретаријата Универзитета.

Почетни фонд чиниле су публикације набављене куповином и поклоном. Биле су то југословенске публикације из научних области заступљених на Универзитету, стране монографске публикације неопходне за извођење наставе и научноистраживачки рад на факултетима Универзитета, одабрана ретка издања из приватних библиотека и колекција од непосредне вредности за развој наставе и научног рада, дела савремене литературе, 47 наслова страних и 16 наслова југословенских периодичних публикација.

Читаоница је отворена за студенте, наставно особље и истраживаче на Универзитету, као и за матуранте средњих школа. За кориснике библиотеке организовано је прибављање књига путем међубиблиотечке позајмице и размене, како би се ублажио недостатак стручних публикација у тој почетној фази развоја Библиотеке.

Ангажовањем Универзитета, радних организација Крагујевца и образовних и културних институција у Србији, фонд Универзитетске библиотеке ускоро је нарастао на 50.000 књига, а број наслова страних научних и стручних часописа повећан је на 106. Истовремено, Библиотека се прикључила

заједничкој акцији откупа залиха књига од издавача Југославије и користила повољне услове кредита за набавку старије штампарске продукције, потребне за извођење наставе на факултетима Универзитета.

Велика пажња у организацији рада посвећена је конституисању универзитетске библиотечке мреже и успостављању чвршће сарадње у свим областима рада Универзитетске библиотеке са библиотекама појединих факултета на Универзитету. Отпочело се са координираном набавком нових публикација, применом јединствених принципа обраде библиотечког материјала и увођењем заједничких метода рада са читаоцима.

Већ у првој фази рада Библиотеке формиран су алфаветски, стручни и топографски каталог и започет рад на формирању централног каталога Универзитета. Почело је прикупљање података за библиографије у појединим научним областима. Формирана је завичајна збирка, чији су почетни фонд чинила 64 научна рада наставника и сарадника Универзитета. Посебна пажња је посвећена даљем прикупљању грађе за завичајну збирку Универзитетске библиотеке у коју су, поред радова наставника и сарадника Универзитета, укључене и публикације које издаје Универзитет и све публикације, издате било где, које говоре о Универзитету у Крагујевцу. Покренут је и „Билтен приновљених публикација“. Библиотека почиње да организује бројне књижевне вечери, изложбе и различите културне манифестације студената, сусрете и такмичења, преузимајући тако улогу културног центра Универзитета.

Од 1986. године Библиотека је самостална установа.

Према Статуту Универзитета, Универзитетска библиотека данас је самостална универзитетска установа, чија је делатност у функцији наставе и научноистраживачког рада факултета у саставу Универзитета. Централна је за библиотеке факултета у саставу Крагујевачког универзитета. То значи да библиотекама свих факултета у саставу Универзитета пружа неопходну стручну помоћ у обради књига, формирању каталога, изради библиографија, аутоматизацији пословања и свеукупном организовању стручне делатности.

Универзитетска библиотека данас

Библиотека је данас смештена на простору од 1225 м² и располаже са укупно 18 просторија. Поседује две читаонице са 200 читалачких места, чија је укупна површина 542 м². Простор намењен смештају књижног фонда износи 401 м².

Током 2003. године, средствима Скупштине града Крагујевца, урађена је и адаптација крова зграде Универзитетске библиотеке.

Библиотека своју делатност обавља у оквиру следећих организационо повезаних одељења:

- Одељење набавке и обраде,
- Одељење фондова, заштите и циркулације,
- Одељење за информациону и рефералну делатност и
- Служба за правне, опште и финансијске послове.

У Библиотеци је запослено 19 радника различитог стручног профила, од којих је 14 библиотечких радника са пуним радним временом. Положен стручни испит из библиотечке делатности има 10 радника и већина је са високом стручном спремом.

Својом организацијом Библиотека настоји да развија један савремен модел рада, у коме су сви њени потенцијали (простор, фондови, техничка опрема и особље) на располагању њеним корисницима - истраживачима, професорима и студентима Универзитета у Крагујевцу, у складу са потребама наставе и научноистраживачких процеса.

Уз свестрану и непрекидну везу са Универзитетом, развојни пут Библиотеке обележен је сталним успоном, остваривањем значајних резултата у примени савремених метода рада са корисницима и коришћењем нових информационих и комуникационих технологија и ресурса, што је ову установу афирмисало као значајну културну и научну институцију у Србији.

У фондовима Универзитетске библиотеке налазе се опште и референсне публикације, енциклопедије, речници, приручници, различити зборници и годишњаца, домаћа и страна периодика, бројни примерци научних монографија и уџбеничке литературе. Библиотека набавља и обрађује све врсте библиотечке грађе од значаја за Универзитет и ставља је на располагање корисницима, чиме доприноси квалитетнијем и успешнијем студијском и научноистраживачком раду на Универзитету.

Све књиге савремене издавачке продукције, домаће и стране, као и часописи, инвентарисане су у складу са законским прописима и стручно обрађене према међународним стандардима, у оквиру већег броја општих и посебних каталога за поједине делове фонда.

Универзитетска библиотека сада располаже фондом од преко 100.000 књига, око 500 наслова периодичних публикација у штампаном облику, преко 1500 докторских дисертација и магистарских радова, 182 старе и ретке књиге и 12 отворених легата професора Универзитета. У Универзитетску библиотеку пренети су и књижни фондови бивше Учитељске и Више педагошке школе у Крагујевцу. Пружа око 40.000 услуга годишње, за око 4000 корисника.

Примењен је смештај фонда по *numerus currens*-у, а у слободном приступу налазе се најтраженији приручници.

Осим делатности која се заснива на пружању услуга корисницима у функцији реализације наставе и научног рада, Универзитетска библиотека остварује и низ различитих програма – информативних, књижевно-културних, васпитно-образовних, стручних, издавачких и научних, који су повезани са основном делатношћу Универзитета. Организује бројне промоције књига, изложбе, стручне скупове и саветовања, тематски разноврсне књижевне вечери, предавања и сл.

Истовремено, Библиотека развија значајну библиографску и информативну делатност, као и сарадњу са другим библиотекама у земљи и иностранству.

У сарадњи са Универзитетом реализује два значајна пројекта који представљају вредне прилоге научној и културној националној баштини. То су: „Библиографија докторских дисертација и магистарских теза Универзитета у Крагујевцу: 1960-2000“ и „Библиографија радова наставника и сарадника Универзитета“ у 5 томова, која такође обухвата период од 1960. године до данас. Библиографија радова наставника и сарадника Универзитета излази у штампаном облику, а постоји и као база података доступна на Интернету. Може се претраживати на сајту Универзитета у Крагујевцу (<http://www.kg.ac.yu/biblio>).

Значајну информативну делатност Библиотека развија и редовним издавањем „Билтена приновљених публикација“.

Универзитетска библиотека развија и унапређује сарадњу са сличним библиотекама и установама у земљи и иностранству, као и са библиотекама свих факултета и института Универзитета у Крагујевцу, обезбеђујући својим корисницима помоћ у коришћењу научних информација. Међубиблиотечка позајмица врши се са неколико библиотека у Србији и иностранству. У оквиру информационе делатности прибављају се библиографске информације из библиотека у земљи и иностранству, у циљу квалитетнијег извођења образовног и научноистраживачког рада на факултетима и институтима Универзитета, који посебно настоји да јача међународну научну сарадњу.

Када је 1989. године основан Универзитетски информациони центар (УНИЦ), као рачунарска и комуникациона подршка научном и наставном процесу на Универзитету, Универзитетска библиотека је од почетка била повезана у овај информациони систем рачунарском опремом којом је тада располагала. Данас је она прикључена на академску мрежу Србије, и преко ње на Интернет. Поседује и свој сајт на адреси <http://www.ubkg.edu.yu>.

Прикључивањем на Интернет Библиотеци је омогућено да својим корисницима на ефикасан начин учини доступним различите информационе изворе и бројне стране базе података и електронске публикације. Универзитетска библиотека у Крагујевцу један је од иницијатора формирања Конзорцијума библиотека

Србије за обједињену набавку научних информација (КоБСОИ), као новог облика организовања библиотека у Србији. У оквиру пројекта eIFL (Electronic Information for Libraries), у који се Конзорцијум интензивно укључио преко бројних електронских сервиса попут EBSCO, ProQuest, ScienceDirect, Blackwell, Free Medical Journals, HINARI, IEEE Computer, IPP, Web of Science, Emerald, Kluwer и других, корисницима је данас омогућено претраживање многобројних база података, а стотине страних часописа у електронској форми доступне су у пуном тексту. То су најзначајнији научни и стручни часописи у свету, који покривају све области науке и технике. Неке од њих Библиотека поседује и на CD ROM-у или DVD-у. У оквиру поменутог пројекта за Универзитетску библиотеку у Крагујевцу реализована је набавка DVD сервера.

Универзитетска библиотека у Крагујевцу укључена је у програм TEMPUS (Trans European cooperation scheme for higher education). То је програм Европске уније чији је циљ да помогне реформу високошколског система у земљама централне и источне Европе. У оквиру овог програма, почев од 2001. године, реализује се пројекат изградње кооперативне мреже високошколских библиотека у Србији и развој библиотечног информационог система на универзитетима у Београду, Нишу и Крагујевцу. Циљ овог пројекта је организација рачунарске мреже универзитетских и факултетских библиотека у заједнички систем, који ће омогућити узајамну каталогизацију, рационалну набавку и координацију развоја библиотечких збирки у библиотекама, као и бољу размену података и боље могућности приступа свим библиотечким ресурсима расположивим у високошколским библиотекама у Србији, што ће свакако допринети и ефикаснијем студирању и научноистраживачком раду на универзитетима у Србији.

За реализацију пројекта прихваћен је COBISS софтвер који креира Институт информацијских знаности (IZUM) у Марибору, чиме је успостављена добра координација са библиотечким системом свих осталих типова библиотека у Србији. Систем узајамне каталогизације у Србији, заснован на софтверу COBISS, успостављен је у фебруару 2003. године, а узајамни електронски каталог има преко 1.400.000 записа. Универзитетска библиотека у Крагујевцу у систему је укључена од почетка и има статус пуноправног члана у COBISS.SR. Поседује сопствени ALPHA сервер, на коме ће бити смештени и локални електронски каталози свих факултетских библиотека Универзитета у Крагујевцу. Библиотекари су већ прошли одговарајућу обуку за рад у систему, тренутно раде у тестној бази података и ушли су у процедуру за добијање лиценце за рад на креирању нових записа и активно учешће у изградњи узајамног каталога.

С обзиром да је Универзитетска библиотека у Крагујевцу још пре неколико година аутоматизовала пословање, она већ поседује електронски каталог са преко 50.000 записа. Постојећа локална база података заснована је на софтверу

CDS/ISIS (апликација БИБЛИО) у коме су поштовани UNIMARC стандарди, што омогућава конверзију постојећег електронског каталога у COBISS.

У бржем и квалитетнијем остварењу јединственог библиотечко-информационог система, без кога нема могућности да библиотеке на универзитетима у Србији прате трендове у свету електронских библиотека и обезбеде потребне информационе ресурсе за несметан научни и образовни рад у складу са развојем светске науке, сагледава се нова улога и опредељује даљи развој Библиотеке, чија је основна делатност у функцији наставе и научног рада на Универзитету.

Литература:

1. Од Лицеја до Универзитета. Крагујевац : Универзитет „Светозар Марковић”, 1992.
2. Универзитет у Крагујевцу. Крагујевац : Универзитет, 1996.
3. Универзитет у Крагујевцу : организација, делатност, наставни планови, кадрови, услови студирања. Крагујевац : Универзитет, 2000.
4. Јовановић, Емилија. Универзитетска библиотека у Крагујевцу. У: Библиотекар, год. 30, бр. 1/6 (1978), стр. 60-62.
5. Јовановић, Емилија. Библиотека Универзитета „Светозар Марковић“ у Крагујевцу. У: Библиотекар, год. 32, бр. 1/6 (1980), стр. 88-91
6. <http://www.unilib.bg.ac.yu/projekti/tempus>
7. <http://www.kg.ac.yu>
8. <http://www.ubkg.edu.yu>

Резиме

Године 1976. основан је Универзитет у Крагујевцу, уз који је настајала и развијала се и Универзитетска библиотека. Основана 1977. године, настала је у складу са потребама образовног и научноистраживачког рада на Универзитету. Динамика њеног развоја аналогна је динамици општег развоја Универзитета. Њени корисници су професори, студенти, постдипломци и истраживачи на Универзитету у Крагујевцу. Уз свестрану и непрекидну везу са Универзитетом, развојни пут Библиотеке обележен је сталним успоном, остваривањем значајних резултата у примени савремених метода рада са корисницима и коришћењем нових информационих технологија и ресурса, што је ову установу афирмисало као значајну културну и научну институцију у Србији.

Марина Митрић Универзитетска библиотека в Крагуеваце

Резюме

В 1976 году учрежден Университет в Крагуеваце, вместе с которым рождалась и развивалась Университетская библиотека. Учреждена в 1977 году, она родилась в соответствии с потребностями образовательной и научноисследовательской работы в

Университете. Динамика се развоја аналогична динамици општег развоја Университета. Ње корисницима су професори, студенти, аспиранти и истраживачи у Университету у Крагујевцу. При потпуној и сталној вези са Университетом, развој Библиотеке означава стални пораст, остваривање значајних резултата у примени савремених метода рада са корисницима и употребу нових информационих технологија и ресурса. Све ово способствовало афирмацији овог установа као значајне културне и научне институције у Србији.

Marina Mitrić
University Library in Kragujevac

Summary

The University in Kragujevac was established in 1976, within was created the University Library in 1977, according to needs of the educational and research work at the University. The dynamism of its development is analogical to the general development of the University itself. Its users are professors, students, postgraduate students and researchers at the University of Kragujevac. With the diverse and continuous connection with the University, the Library is marked by a constant rising, with important results in the application of modern methods of work with users and in the usage of the new informative technology and resources, affirming this Institution as an important cultural and scientific Institution in Serbia.